

پودمان ۲

مستندآموزشی

اگر از رخدادی واقعی فیلمی تهیه کنید، این فیلم مستند خواهد بود و اگر هنگام پخش آن برای دیگران جنبه‌های دیده نشده ماجرا را تعریف کنید، گویی برای آن متنی نگاشته‌اید. متن برای فیلم مستند هم می‌تواند نقشه راه باشد و هم تکمیل‌کننده و جذاب‌کننده اتفاقات موجود در فیلم.

واحد یادگیری ۱

نگارش متن برنامه مستند

آیا تا به حال پی برده‌اید؟

- دیدن بعضی فیلم‌های مستند چقدر می‌تواند در درک ما از هستی و آفرینش مؤثر باشد؟
- برای نوشتن فیلمنامه مستند به چه دانشی نیاز دارید؟
- تحقیق و پژوهش چه تأثیری در نوشتن فیلمنامه مستند دارد؟

هدف از این واحد یادگیری

- هنرجویان در این واحد یادگیری، انواع فیلم‌های مستند و ساختار فیلم مستند را فرامی‌گیرند، همچنین روش‌های تحقیق برای فیلم مستند را می‌آموزند.

استاندارد عملکرد

- نوشتن متن یک فیلم مستند بر اساس سفارش یک شبکه یا بر اساس علاقه شخصی و توانایی ساخت آن در صورت نیاز

فیلم مستند

وقتی می‌گوییم مستند، از موضوعی حرف می‌زنیم که دارای سند است. وقتی از کودکی‌تان خاطره‌ای تعریف می‌کنید و عکسی از آن خاطره را نشان می‌دهید، در واقع مستند خاطره‌تان را نشان می‌دهید. با این عکس خاطره‌های کودکی شما مستند می‌شوند؛ یعنی شما درباره چیزی که حرف می‌زنید یا واقعه‌ای که تعریف می‌کنید، مدرکی واقعی در دست دارید. در موضوعات مستند فقط واقعی بودن مهم نیست، بلکه دلایلی که واقعیت را اثبات می‌کند نیز مهم است. از این رو، تنها بازنمایی واقعیت نیست که در فیلم مستند به کار می‌رود، بلکه درگیری و روبه‌رویی با واقعیت مهم‌تر است. چه بسا که در حالت اول ما با یک گزارش خبری روبه‌رو هستیم؛ در حالی که در دومی صحبت از یک اثر هنری در میان است. فیلم‌های مستند نقش مهمی در حفظ و نشر واقعیت‌ها دارند؛ واقعیت‌هایی که می‌تواند به زیست بهتر انسان کمک کند.

ورود قطار به ایستگاه (۱۸۹۵) و یا خروج کارگران از کارخانه (۱۸۹۵)، که توسط برادران لومیر ساخته شدند، اولین فیلم‌های مستند محسوب می‌شوند. این واژه به صورت رسمی اولین بار توسط منتقدان درباره فیلمی که توسط یک کارگردان بریتانیایی ساخته شده بود به کار رفت.

تصویر ۲

تصویر ۱

تصویر ۴

تصویر ۳

واژه مستند را اول بار جان گریسون (John Grierson) (مستند ساز و منتقد سینما) در نقد فیلم موانا (Moana - ۱۹۲۶) ساخته ابرت فالاهرتی (Robert Flaherty) به کار برد.

«اتحادیه جهانی سینمای مستند» در سال ۱۹۴۸ واژه مستند را چنین تعریف کرده است: «ضبط سینمایی واقعیت یا هر جنبه‌ای از واقعیت که با فیلمبرداری واقعی و بدون دست‌کاری، یا با بازسازی وفادارانه و معقول رویدادها، با هدف گسترش بخشیدن به دانش و درک مردم و ارائه مسائل و راه‌حل‌های آنان صورت گرفته باشد فیلم مستند گفته می‌شود».

چهار هدف متمایز در ساخت یک فیلم مستند وجود دارد:

۱) ثبت، آشکارسازی، نگهداری

ثبت واقع‌های که دور از چشم همگان بوده یا درباره آن کسی خبری نداشته باشد. مانند «فیلم نانوک شمالی» ساخته فراهرتی که در آن زندگی اسکیموها نشان داده شده است. بعضی از رویدادها برای ثبت در اسناد تاریخی به عنوان سند نگهداری می‌شود.

۲) تشویق یا ترویج

رواج دادن یا قانع کردن موضوعی در اهداف شخصی و اجتماعی که می‌تواند در حوزه تبلیغات هم باشد. هدف آن آگاهی‌بخشی در جهت یک امر خاص است.

۳) تحلیل (آنالیز) یا تفحص

مستندهای بی‌واسطه در این دسته طبقه‌بندی می‌شوند؛ آنها که به دنبال بازنمایی واقعیت هستند و با ذهنیت و نگاه زیبایی‌شناسانه آن را ثبت می‌کنند.

۴) بیان احساس

شیوه بیانی این مستند، مبتنی بر احساس است و با استفاده از تصاویر واقعی، احساسات انسانی را هدف قرار می‌دهد.

درباره اصطلاح «Kino – Pravda» چیزی شنیده‌اید؟ به همراه هم گروهی‌هایتان درباره این اصطلاح تحقیق کنید و نتایج تحقیق خود را به صورت گزارش ارائه دهید:

«Kino – Pravda» به چه معنایی است؟

از کینو – گلاز «Glaz – Kino» به معنای دوربین چشم «Eyes – Camera» چه می‌دانید؟

فعالیت
کلاسی

عناصر فیلمنامه فیلم مستند:

عناصر فیلمنامه یک فیلم مستند نیز، مانند دیگر متون انواع فیلمنامه هستند؛ ولی با توجه به ساختار و نوع فیلم مستند، نقش و نحوه‌ارایه آنها متفاوت است. عناصر فیلمنامه مستند نیز شامل کنش یا همان عمل، شخصیت، فضا، زاویه دید و ... است و بر اساس شالوده و پیرنگ که به آن در فیلم مستند طرح یا ایده اولیه می‌گویند، شکل می‌گیرد.

مهمترین نکته در فیلمنامه فیلم مستند، واقعی بودن آن است. تمام عناصر تابع این موضوع هستند و تحت تاثیر آن طراحی می‌شوند. به طور مثال کنش یا عمل در یک فیلم مستند قبلاً اتفاق افتاده است و زاینده ذهن و فکر نویسنده نیست. کنش در این جا آن چیزی است که نویسنده در رابطه با واقعیت و تعامل آن با مخاطب ایجاد می‌کند؛ به عبارتی، تخیل و خیال در آن وجود ندارد.

برای درک بهتر یک فیلم مستند باید فیلم‌های مستند فراوانی دید. نظریه پردازان فیلم‌های مستند را به اشکال مختلفی تقسیم کرده‌اند. شکل دهی به واقعیت در هر اندازه آن، کم یا زیاد، بر اساس سلیقه، هدف، منفعت یا هر دلیل دیگری منجر به طبقه‌بندی‌های متفاوت فیلم مستند شده است.

کدام یک از گزاره‌های زیر مستند و واقعی، و کدام یک فانتزی و خیالی هستند؟

- ۱) داستان رستم و سهراب در شاهنامه فردوسی
- ۲) داستان علی بابا و چهل دزد بغداد
- ۳) تسخیر سفارت آمریکا در سال ۱۳۵۸ شمسی
- ۴) خشک شدن دو سوم دریاچه ارومیه
- ۵) ازدواج لیلی و مجنون

انواع فیلم مستند:

انواع فیلم مستند در کتاب «بازنمایی واقعیت» اثر بیل نیکولز به چهار گروه توضیحی، مشاهده‌ای، تعاملی و انعکاسی تقسیم شده است. که در اینجا به برخی از آنها می‌پردازیم:

شیوه توضیحی یا مستندهای کلاسیک

مستندهای اولیه اغلب توضیح و نمایشی از واقعیت‌های ناشناخته و دیده‌نشده در حوزه انسان‌شناسی و فرهنگ‌های مختلف بودند. مستند توضیحی درصدد توضیح یک واقعیت با کنار هم گذاشتن تکه‌های تصویری است و شکل روایی دارد، دانای کل با لحن خود محتوای متن را به شکلی تأثیرگذار به مخاطب انتقال می‌دهد و تشریح می‌کند. از آثار شاخص این شیوه فیلم مستند بلند «نانوک شمالی» ساخته رابرت فلاهرتی است. این فیلم نخستین آشنایی مردم معمولی با اسکیموها و زندگی آنها بود.

مجموعه «تهران پایتخت ایران است» ساخته کامران شیردل و «باد صبا» ساخته آلبر لاموریس را می‌توان به عنوان نمونه‌های کلاسیک فیلم‌های مستند نام برد.

فیلمنامه در این شیوه دارای تعریف خطی، سکانس و توضیح صحنه است. تمامی عناصر فیلمنامه شکل خود را دارند. یعنی ما دارای پیرنگ، درام یا کنش، شخصیت و گفت‌وگو هستیم، با این تفاوت که همگی تابع واقعیت و وفادار به روایت هستند.

مستندهای مشاهده‌ای (Observational Documentary) یا بی‌واسطه

مشاهده‌ای، عینی، بی‌واسطه یا واقع‌گرا به آن دسته از مستندهایی گفته می‌شود که فقط ناظر مطلق است و هیچ دخالت احساسی از جانب سازنده در آن وجود ندارد. مشاهده مستقیم پدیده، مبنای این نوع از فیلم است. تماشاگر با دیدن این نوع فیلم درمی‌یابد که در صورت نبودن دوربین هم، واقعیت روزمره به این شکل به وقوع می‌پیوست.

در این نوع مستند، مستندساز بدون واسطه وارد واقعه می‌شود و در جریان اتفاق قرار می‌گیرد. این نوع فیلم بازنمایی صددرد و واقعیت است؛ به عبارت دیگر، سوژه مورد نظر اعم از افراد یا مکان‌های مورد مطالعه، نسبت به حضور دوربین آگاه نیستند و زندگی طبیعی در برابر دوربین جریان می‌یابد. فیلمنامه در این نوع به صورت متنی است که در هنگام ساخت فیلم نوشته و بازنویسی می‌شود. از مهمترین فیلم‌های این نوع مستند، می‌توان به فیلم «برای آزادی» اشاره کرد که وقایع انقلاب اسلامی را از شهریور ۵۷ تا فروردین ۵۸ نمایش می‌دهد.

مستند مشارکتی (Participatory Documentary) ، سینما حقیقت تعاملی

این نوع مستند بر پایه تعامل، مشارکت و واقعیت جاری میان فیلم‌ساز و سوژه مورد مطالعه است. در واقع محصول مشارکت میان گروه تولید است. در این مستند برخلاف مستند مشاهده‌ای، سوژه از حضور دوربین آگاه است و به نوعی با آن تعامل می‌کند مثل مصاحبه.

هدف این است که واقعیت از طریق مشارکت بین مستندساز و افراد درگیر در رویداد کشف شود و به تصویر درآید و این نحوه مواجهه با واقعیت در فیلم به صورتی عینی، برملا و آشکار شود. از نمونه‌های شاخص این شیوه مستند «روایت فتح» ساخته شهید آوینی است که در آن با گفت‌وگو و روایت، مخاطب در کشف حقیقت سهیم می‌شود. عناصر فیلمنامه در این شیوه با توجه به ساختار پیرنگ نقش ایفا می‌کنند و در واقع فیلمنامه اصلی در پروسه تدوین، شکل می‌گیرد.

تصویر ۵

سید شهیدان اهل قلم، راوی «روایت فتح»

اوایل مهر ۱۳۵۹ و همزمان با شروع جنگ را می‌توان ایام تولد سینمای مستند جنگی در ایران دانست. گروه تلویزیونی جهاد که بعدها به عنوان گروه «روایت فتح» نامیده شد، پیشگامان تهیه فیلم‌های مستند جنگی بودند که در طول هشت سال به ثبت رخدادهای جنگ پرداختند. مدیریت این گروه با سید مرتضی آوینی بود.

اعضای گروه دوشادوش رزمندگان به دنبال حقیقت ماجرا به جبهه‌ها می‌رفتند؛ به طوری که در همان روزهای اول جنگ در قصرشیرین دو نفر از اعضای گروه اسیر و عده‌ای نیز در عملیات‌های مختلف به شهادت رسیدند. آنچه بیش از تکنیک و هنر، آنها را به جبهه‌ها کشانده بود، انگیزش درونی این هنرمندان بود. بیان واقعیت‌های جنگ با نگاهی عرفانی همراه با سلحشوری‌های رزمندگان و معرفی فرماندهان و ... ابتکار «روایت فتح» آوینی بود که در شرایط خاص زمانی جنگ با استقبال گسترده مردم روبه‌رو شد و متن‌ها و صدای ویژه وی در این مستندها، این مجموعه را متمایز و ویژه ساخته بود. او فارغ‌التحصیل رشته معماری دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران از قلم بسیار قوی برخوردار بود. کتاب‌ها و مقالات فراوانی از او به جا مانده است. او سرانجام در تاریخ ۲۰ فروردین ۱۳۷۲ هنگامی که در حال تهیه مستند از منطقه عملیاتی فکه بود، به شهادت رسید و سید شهیدان اهل قلم نام گرفت.

بخش‌هایی از مستند «روایت فتح» را ببینید و دربارهٔ موضوعات زیر با یکدیگر گفت‌وگو کنید.
شخصیت، هدف از ساخت برنامه، میزان تأثیرگذاری کلام و گفتار فیلم

ایدهٔ فیلم مستند

در واقع ایده یکی از مهم‌ترین بخش‌های شکل‌گیری یک فیلم مستند است. اگر ایده به اندازهٔ کافی خلاق نباشد، بقیهٔ عناصر هر چقدر هم که حرفه‌ای و دقیق چیدمان شده باشند، اثر نهایی را منحصربه‌فرد نخواهد کرد. ایده همان وجه تمایز است، وگرنه موضوع گاهی ثابت است. برای مثال، مستند دربارهٔ موضوع آب کلی است، اما ایده می‌تواند متفاوت باشد.

پژوهش و تحقیق

پژوهش و تحقیق از مهم‌ترین موارد در روند ساخت و تولید هر نوع فیلم محسوب می‌شود؛ به خصوص در بخش نوشتاری متن یا همان فیلمنامه. اما در فیلم مستند، تحقیق از همه چیز مهم‌تر است. این امر کلیدی‌ترین راه برای یافتن ایده‌ای جامع و منحصربه‌فرد دربارهٔ موضوعات است.

تحقیق تنها جمع‌آوری اطلاعات نیست.
تحقیق زیر و رو کردن اطلاعات نیست.
تحقیق انتقال اطلاعات از یک محل به محل دیگر نیست.
تحقیق شناخت اطلاعات و طبقه‌بندی آن برای رسیدن به یک واقعیت جدید است.

روش‌های تحقیق در دنیای امروز بسیار تغییر کرده‌اند، اما برای گرفتن نتیجه‌ای بهتر، شناخت و به‌کارگیری روش‌های کلاسیک لازم و ضروری است.
در تحقیق با جمع‌آوری اطلاعات، و سپس پردازش آنها از طریق یکی از روش‌های موجود، پاسخ پرسش یا مسئلهٔ خود را پیدا می‌کنیم یا به یک نتیجه، دربارهٔ فرضیه‌ای که برای خود ساخته‌ایم، می‌رسیم.

برخی از روش‌های تحقیق به شرح زیر است:

روش‌های تجربی

این روش همان طور که از نام آن پیداست، متکی بر تجربه است. حال این تجربه متعلق به پژوهشگر است که می‌تواند خود نویسنده باشد یا تجربه دیگران که در قالب‌های مختلف ارائه می‌شود. تجربه انتظار در ایستگاه قطار، گم شدن در کویر، چوب بریدن زیر گرما، درس خواندن بی‌وقفه، تماشای یک بازی فوتبال از نزدیک، مشارکت در ساخت یک فیلم، و بسیار تجربه‌هایی که بتواند ما را در امر تحقیق برای موضوعی خاص یاری دهد.

تجربه‌های متفاوت خودتان را بنویسید، در این تجربه چه چیزی منحصربه‌فرد بوده است؟ آیا می‌توانید به آن به عنوان مرجع یا یک سند مراجعه کنید؟

فعالیت
کارگاهی

روش مرجع

در این روش منابع و اسنادی که قبلاً درباره آنها تحقیق شده است، در شکل‌های مشخصی مانند اسناد نوشتاری، کتاب، فیلم، دیسک‌های فشرده که به صورت‌های مختلف جمع‌آوری شده‌اند، یافت می‌شود.

روش علمی

روش علمی یکی از روش‌هایی است که امروزه در پژوهش‌های علمی به کار می‌رود، موضوعی که روش علمی را متمایز می‌کند، مراحل پژوهش است. این مراحل به ترتیب عبارت‌اند از:

- شناخت و طرح مسئله یا موضوع
- نوشتن و ساختن فرضیه
- جمع‌آوری اطلاعات
- نتیجه‌گیری برای فرضیه یا طرح

شناخت و طرح مسئله: در این مرحله باید روشن، واضح و دقیق بدانیم که هدف ما از تحقیق چیست. برای تسهیل در جهت یافتن هدف، می‌توان نکات زیر را در نظر گرفت:

الف) محدوده پرسش شما باید مشخص باشد؛ مثلاً اگر می‌خواهیم مستندی درباره شهر تهران بسازید به تفکیک و با جزئیات باید بدانید که موضوع فیلم دقیقاً درباره کدام ویژگی یا کیفیت شهر تهران است.

ب) موضوع تحقیقی که قصد دارید در متن فیلمنامه مستند به آن پردازید، موضوع مهم و جدیدی باشد. بر این اساس آثاری را که قبلاً ساخته شده‌اند، بیابید و آنها را برای پرهیز از دوباره‌گویی و تکرار به‌دقت مطالعه و بررسی کنید.

هماهنگی موضوع تحقیق با امکانات: این شرط نباید مانعی برای پردازش و خلق فکرهای نو باشد، اما می‌تواند راه را برای رسیدن به نتیجه هموار نماید. مثلاً تحقیقات علمی درباره سفر به کره ماه ممکن است با موانع و مشکلاتی همراه باشد.

مسئله تحقیق زاویه انتقادی و پرسش‌گری را به همراه دارد و رسالت معنوی خاصی را دنبال کند و می‌تواند با موضوعاتی که در گذشته درباره آنها برنامه یا تحقیق شده است، مرتبط باشد.

ساختن فرضیه: فرضیه در تحقیق همان پیرنگ، یا خط ارتباطی در فیلمنامه است، که اجزا را به هم پیوند می‌زند. فرضیه در واقع نتیجه‌ای است که در پژوهش و تحقیقات علمی فرض می‌کنند و برای رد یا اثبات آن تلاش می‌شود. تعیین فرضیه باعث تمرکز روی موضوع می‌گردد و مانع از پرداختن و جمع‌آوری اطلاعات غیرمرتبط می‌شود؛ برای مثال، می‌خواهیم درباره سابقه درختکاری در شهر تهران تحقیق کنیم. فرضیه ما توسعه نیافتن فضای سبز درختی به علت رفتار فرهنگی شهری است. در این رابطه فیلم‌های دوربین‌های شهری را برای کنترل رفتار مردم با درختان، جمع‌آوری و مشاهده می‌کنیم. در میان این فیلم‌های ضبط شده مثلاً با یک رویداد در حوزه حمل و نقل شهری روبه‌رو می‌شویم. این موضوع برای ما ممکن است جذاب باشد ولی ما از هدف خودمان دور خواهد کرد.

جمع‌آوری اطلاعات: جمع‌آوری اطلاعات شاخ و برگ است که به دور تنه درخت فرضیه شما شکل می‌گیرد. اطلاعات تمام داده‌هایی است که به روش‌های تحقیق مختلف جمع‌آوری می‌شود. کمیت اطلاعات بستگی به نوع فرضیه دارد. در جایی کمیت اطلاعات مهم است و در جایی تنها کیفیت و چگونگی اطلاعات اهمیت دارد. این اطلاعات با آزمون‌های آماری تجزیه و تحلیل می‌گردد و برای نتیجه‌گیری آماده می‌شود.

نتیجه‌گیری برای فرضیه - رد یا پذیرش آن: در این مرحله پژوهشگر با توجه به مطالعات و یافته‌های تحقیقاتش دست به استنتاج می‌زند. به این معنی که فرضیه وی اثبات و یا رد می‌شود. لازم به یادآوری است که در هر صورت پژوهش حاصلی در بر داشته است.

به این معنی که در هر صورت حقیقتی استنتاج شده است. برای نمونه می‌توان به فرضیه‌ای اشاره کرد که بر اساس آن، دختران برای شروع آموزش دبستانی، نسبت به پسران همسن خود از آمادگی بیشتری برخوردارند. چنانچه محقق به نفی این فرضیه برسد، می‌توان از آن نیز چون حقیقتی علمی یاد کرد که ماحصل پژوهش است؛ و نبود تفاوت در دختران و پسران در این مقطع سنی را اثبات می‌کند.

درباره میزان مطالعه در خانواده و دوستان، فواید مطالعه، مضرات تکنولوژی نوین، یادگیری یک حرفه هنری یا فنی به روش علمی تحقیق کنید.

فعالیت
کلاسی

نوشتن طرح فیلم مستند:

برای یک اردوی چندروزه عازم سفر هستید. همه چیز آماده است و در اتوبوس نشسته‌اید. اولین اقدام برای شروع سفر شما چیست؟ استارت! اگر راننده خودرو یا اتوبوس حامل شما خودروی خود را روشن نکند، سفر و حرکتی اتفاق نخواهد افتاد. برای یک فیلم یا هر کار اجرایی نوشتن طرح در حکم استارت است. ایده‌ها و نقشه‌ها تا زمانی که در ذهن شما هستند، نمی‌توانند موتور اجرایی یک برنامه را روشن کنند. برای تأیید سفارش یا جذب یک طرح که به مرکز یا سازمانی ارائه می‌شود، به طرحی مشخص با ساختاری مدون نیاز است که شفاف و روشن، و قابل بحث، تأیید یا رد باشد. طرح به صورت‌های یک خطی، یک پاراگرافی و چند صفحه‌ای تهیه می‌شود.

چند نکته مهم در طرح باید مشخص باشد:

- هدف از ساخت فیلم مستند
- مخاطبان
- زمان فیلم
- شیوه و سبک ساخت
- چگونگی امر تولید به اختصار
- مشخص شدن مکان و شخصیت‌ها

مشخص کردن و تنظیم این موارد بر روی کاغذ همان استارت خوردن و روشن کردن موتور کار و آغاز راه است. قالب‌های نگارش طرح بر اساس مواد و نکات فوق عبارت‌اند از:

طرح خطی: در چند سطر موضوع و هدف کلی را مشخص می‌کنیم این همان هسته اولیه یا پیرنگ است.

طرح مختصر: نگاهمان به موضوع، مخاطب، ضرورت ساخت و دغدغه‌مان را به علاوه مکان اصلی در چند سطر یادداشت می‌کنیم.

طرح توضیحی: در توضیح تکمیلی، چند سطر قبلی را گسترش می‌دهیم، به سؤالاتی که در ذهن خواننده طرح به وجود می‌آید پاسخ می‌دهیم. این سؤالات در تکمیل اشارات قبلی به عناصر فیلمنامه مانند شخصیت‌ها، روایت یا موضوع، گفتار روی فیلم، مکان، زمان فیلم، شیوه یا سبک ساخت و باز هم ضرورت‌ها است.

یک طرح در شیوه خطی، مختصر و توضیحی بنویسید.
موضوع: زندگی یک پیش‌کسوت ورزشی

فعالیت
کارگاهی

ارزشیابی واحد یادگیری نگارش متن برنامه مستند

شرح کار:

انتخاب شیوه مستند، ایده پردازی، گردآوری اطلاعات، نوشتن متن، آکسان گذاری متن

استاندارد عملکرد:

نوشتن متن یک فیلم مستند بر اساس سفارش یک شبکه یا بر اساس علاقه شخصی و توانایی ساخت آن در صورت نیاز
شاخص‌ها:

- ۱- مهارت پژوهشی و تحقیقی از منابع مختلف اطلاعاتی
- ۲- شناخت عمومی از رسانه و هنرهای مرتبط

شرایط انجام کار:

مکان: کلاس درس

زمان: ۳۰ ساعت

ابزار و تجهیزات: ابزار و تجهیزات پخش صدا و تصویر، رایانه، آرشیوهای بصری و صوتی

معیار شایستگی:

ردیف	مراحل کار	حداقل نمره قبولی از ۳	نمره هنرجو
۱	انتخاب شیوه مستند	۱	
۲	ایده پردازی	۳	
۳	گردآوری اطلاعات	۲	
۴	نوشتن متن	۳	
۵	آکسان گذاری متن	۲	
	شایستگی های غیرفنی، ایمنی، بهداشت، توجهات زیست محیطی و نگرشی: دقت، جست و جوی، تمایل به کشف حقایق، پرهیز از استعمال دخانیات، رعایت موارد ایمنی در طول زمان تحقیق و ساخت، موضوع طبیعت همیشه از موضوعات مهم و مورد توجه فیلم های مستند است؛ بنابراین حفاظت و توجه به آن می تواند از نکات برجسته و پر اهمیت در این بخش باشد. وفاداری به وقایع مستند، خودداری از بزرگ نمایی در یک اتفاق		۲
	میانگین نمرات		*

حداقل میانگین نمرات هنرجو برای قبولی و کسب شایستگی، ۲ است.

واحد یادگیری ۲

نگارش متن برنامه آموزشی

آیا تا به حال پی برده‌اید؟

- نگارش متن برنامه آموزشی چگونه تهیه می‌شود؟
- برنامه آموزشی به چند دسته تقسیم می‌شود؟

هدف از این واحد یادگیری

- هنرجویان در این واحد یادگیری، انواع رسانه‌های آموزشی و ساختار متن آموزشی را فرامی‌گیرند.

استاندارد عملکرد

- نگارش متن برنامه آموزشی بر اساس سفارش تهیه‌کننده با در نظر گرفتن استانداردها و ظرفیت آموزشی

برنامه‌های آموزشی

آموزش به روش‌های مختلف و از طریق یک رسانه صورت می‌گیرد. رسانه آموزشی وسیله یا عاملی است که آموزش از طریق آن به صورت فراگیر ارائه می‌شود. امکانات رسانه سبب تسهیل امر آموزش و انتقال آن به مخاطب می‌شود.

رسانه‌های آموزشی به چهار بخش تقسیم می‌شوند:

■ دیداری

■ شنیداری

■ دیداری - شنیداری

■ چندحسی

فیلم‌های آموزشی در دسته رسانه‌های آموزشی دیداری-شنیداری متحرک طبقه‌بندی می‌شوند. این فیلم‌ها می‌توانند تأثیر مثبتی در فرایند یادگیری مخاطبان داشته باشند. در یک فیلم آموزشی، به تجارب یادگیری از قبل اندوخته‌شده شکل می‌دهیم و با صرفه‌جویی در زمان با ارتباطی آسان و فراگیر، امکانات آموزشی را برای عموم جامعه میسر می‌کنیم.

ویژگی‌های فیلم آموزشی

۱. همخوانی با هدفها، محتوا و شیوه‌های آموزشی
۲. توانایی انتقال پیام مورد نظر
۳. انطباق و همخوانی با جامعه مخاطب (یادگیرندگان)
۴. داشتن اعتبار دانش در محتوا
۵. ایجاد انگیزه در مخاطب برای یادگیری و فعالیت
۶. بهره داشتن استانداردهای کیفی و کمی تولید در جهت پخش از رسانه‌های جمعی

رسانه‌های آموزشی انتخاب‌شده باید با توانایی‌ها، علاقه‌ها و نیازهای یادگیرندگان منطبق باشند. در رسانه‌ای صدادر نظیر فیلم، مطالب باید با زبان قابل فهم مخاطبان ارائه شود. توضیحات نباید زیاد و کسل‌کننده و یا کم و غیرکافی باشند. در انتخاب واژه‌ها، تصاویر، موسیقی، طنین صدا، سرعت بیان، فشردگی مطالب و... باید به علائق و توانایی‌های مخاطبان توجه کرد. یکی از ویژگی‌های یادگیرندگان، سن آنهاست.

نقش رسانه در فرایند یادگیری:

عامل ایجاد انگیزش
تسهیل فرایند یادگیری
اصالت بخشیدن به موضوع
ملموس تر کردن موضوع
در اختیار قرار دادن منابع اطلاعاتی
فراخوان اطلاعات قبلی
تحریک حواس

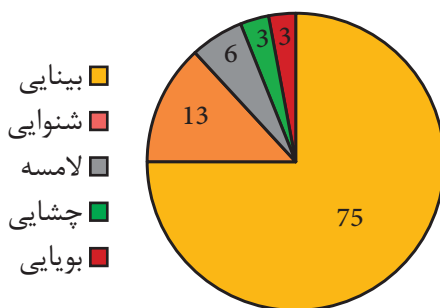
مخاطبان خردسال بیشترین یادگیری‌های خود را از طریق تجارب عینی کسب می‌کنند. بنابراین برای برقراری ارتباط با اینگونه شاگردان تا حد امکان باید از رسانه‌های آموزشی استفاده کنیم که امکان کسب تجارب یادگیری دست اول و یا نزدیک به آن را فراهم می‌سازند.

انواع فیلم‌های آموزشی

فیلم آموزشی به دو بخش گفت‌وگومحور و مستند تقسیم می‌شود. در دنیای معاصر بخش دیگری به فیلم‌های آموزشی نرم‌افزارمحور اختصاص دارد که در آنها محتوای آموزشی در نرم‌افزارهای رایانه‌ای شبیه‌سازی می‌شود و خروجی به صورت قابل پخش در دستگاه‌های پخش دیداری ذخیره می‌گردد.

گفت‌وگو محور:

در این نوع فیلم‌های آموزشی، آموزش توسط کارشناس - مجری صورت می‌گیرد و از دیگر بسته‌های دیداری یا شنیداری استفاده می‌شود. متن این برنامه توسط نویسندگان یا گروه نویسندگان نوشته می‌شود و دارای بخش‌های مختلف است. نویسنده به فراخور مخاطبان، ساعت پخش، زمان برنامه، امکانات اجرایی و محتوای برنامه از عناصر مختلف در متن استفاده می‌کند.

تصویر ۶ - نمودار سهم حواس در یادگیری انسان

یک برنامه آموزشی برای کنکور با یک برنامه آموزش باغبانی یا مهارت‌های کمک‌های اولیه متفاوت است. گاهی در مدل‌های جدید از روش‌های جدید آموزشی استفاده می‌شود، مانند بازی‌ها، نمایش، یا ابزارهای تشویقی مثل مسابقه. این موارد جزو ابزار آموزشی است و استفاده از آنها در گروه‌های تصمیم‌گیری تولید مشخص می‌شود.

برنامه آموزشی - فیلم مستند:

این نوع فیلم جزو یکی از سبک‌های فیلم مستند است و در دسته فیلم‌های غیرداستانی قرار می‌گیرد. فیلمنامه آن مختصات یک فیلمنامه عمومی فیلم را دارد و دارای، سیر خطی فیلمنامه، شرح صحنه، شخصیت‌ها و دیالوگ است. تفاوت مهم و عمده آن غیرداستانی بودن آن است. اطلاعاتی که در فیلمنامه به کار می‌برید باید مفید، صحیح، جدید و به‌روز باشد. مهمترین گونه فیلم مستند آموزشی مستند، علمی-آموزشی است.

در هر دو نوع فیلم آموزشی، محتوای فیلمنامه باید خصوصیات زیر را داشته باشد:

- با اهداف یادگیری، مرتبط باشد.
- قابل اجرا باشد.
- برای ساختن و استفاده آسان باشد.
- توسط مخاطب درک شود.
- جالب و سرگرم‌کننده باشد و سبب تشویق به ادامه مسیر آموزش، فراگیری و خلاقیت شود.

مستند علمی - آموزشی

به مستندهایی علمی گفته می‌شود که موضوعاتشان دستاوردهای علمی و مباحثات دانش‌محور هستند و در پروسه‌ای مستند شده‌اند. مستندهای آموزشی می‌توانند علمی، هنری، اجتماعی، ورزشی و... باشند، مانند برنامه‌های آموزش ریاضی - زبان فارسی - آشپزی ویژه؛ و لزوماً نباید محورشان علمی باشد. برنامه‌های علمی هم مانند آثار حیات وحش، نجوم، پزشکی و... تولیداتشان بر مبنای یافته‌های علمی و تحقیقات دانشمندان است.

در این نوع برنامه‌ها، موضوعات حاصل پژوهش‌های علمی است، اما شیوه ساختشان می‌تواند لحنی هنری یا زیبایی‌شناسانه داشته باشد. مستندهای دیگر هم اگر هدف از ساخت آنها انتقال دانش و بالابردن سطح آگاهی علمی باشد، در همین طبقه‌بندی قرار می‌گیرند مانند مستند مردم‌نگارانه یا تاریخی.

مستند علمی - آموزشی می‌تواند ترکیبی از انواع دیگر مستندها باشد؛ از جمله مستندهای مشاهده‌گر، گزارشی، خبری، واقع‌گرایانه، مردم‌نگارانه یا سفرنامه‌ای. مثلاً می‌توان آموزش درختکاری یا نوعی از اصلاح نباتات را در یک سفر تفریحی به ارتفاعات یا جنگل طراحی و اجرا کرد. یا برای آموزش زیست‌شناسی مستقیم با یک دوربین ساده در یک کلاس درس روند آموزش را دنبال نمود. مستندهای آموزشی تنها در قالب

آموزش‌های علمی نیستند؛ آنها می‌توانند دربارهٔ آشپزی، هنر، ورزش یا یک حرفهٔ صنعتی باشند. برنامه‌های آموزشی گاهی به یک سبک زندگی تبدیل می‌شوند و طرفداران فراوانی پیدا می‌کنند. چند نمونه از این برنامه‌ها در سال‌های اخیر از تلویزیون ایران پخش شده‌اند. آیا آنها را به‌خاطر می‌آورید؟ دو عنصر مهم در نوشتن یک متن برنامهٔ آموزشی اهمیت دارد؛ اول تحقیق و دوم هم تحقیق. مطمئناً دچار اشتباه تایپی نشده‌ایم و هر دو مورد مهم تحقیق است، چرا که در این موارد، اطلاعات، جمع‌آوری و پردازش آنها در قوی کردن محتوای برنامه مؤثر است.

برای نوشتن برنامهٔ آموزشی به ترتیب زیر عمل خواهیم کرد:

۱. انتخاب موضوع، تم یا همان ژانر برنامه
(در برنامه‌های سفارشی معمولاً موضوع مشخص است)
۲. انتخاب شیوهٔ برنامه
۳. انتخاب ایدهٔ خلاق برای اجرا
۴. تحقیق، جمع‌آوری اطلاعات
۵. ساختار بندی
۶. نوشتن متن فیلمنامه که ترکیبی از توضیحات صحنه، گفت‌وگو و شخصیت‌هاست.
میان‌برنامه‌ها مانند نماهنگ، اینسرت‌ها، گزارش‌ها می‌توانند در بخش تدوین حذف یا اضافه شوند.

نکته

شخصیت‌ها، مجری‌ها و کارشناسان هستند و لزوماً نویسندهٔ متن آنها را نمی‌سازد. آنها از قبل وجود دارند.

فعالیت کلاسی

تصاویر زیر به کدام نوع از برنامه‌های آموزشی مربوط هستند.

تصویر ۹

تصویر ۸

تصویر ۷

تصویر ۱۰ تصویر ۱۱ تصویر ۱۲

مراحل نگارش متن یک برنامه آموزشی

۱. جمع آوری اطلاعات

پس از انتخاب موضوع، مرحله تحقیق در زمینه محتوای برنامه است و به هدف، ساختار و نوع مخاطب بستگی دارد. روش‌های تحقیق به شرح زیر است:

■ روش تحقیق کتابخانه‌ای

در این روش منبع و مرجع ما یک کتابخانه است. کتابخانه‌ها می‌توانند حقیقی یا مجازی باشند. امروزه با توجه به پیشرفت رسانه‌ها و اینترنت می‌توان به فایل کتاب‌ها با خروجی‌های قابل استفاده در رایانه‌های شخصی دسترسی داشت. در کتابخانه با مراجعه به انواع کتاب، مقاله‌ها، پایان‌نامه‌ها، فیلم، اسلاید یا هر وسیله معتبر و مستند در حوزه موضوع مورد تحقیق، می‌توان آنها را جمع‌آوری کرد و در پردازش اطلاعات برای مقایسه و نتیجه‌گیری از آنها استفاده کرد.

■ فیش‌برداری

وقتی پژوهشگر مطالعه خویش را آغاز می‌کند، با ترتیب خاصی که برای مطالعه منابع مورد نظر بر مبنای سطح علمی آنها، از ساده تا پیچیده و یا از سطحی و مقدماتی تا سطح پیشرفته و عمیق در نظر گرفته است، پیش می‌رود.

یادداشت مربوط به مقدمه	متن نتیجه‌گیری	تاریخ فیش:	شماره فیش:
منبع مورد استفاده: کتاب ☐ مجله ☐ روزنامه ☐ اینترنت ☐ مصلحه ☐			
نام منبع: مؤلف/مترجم/تاریخ:			

تصویر ۱۳

او در حین مطالعه دست به یافته‌اندوزی می‌زند. به این صورت که روی تکه کاغذهایی به نام فیش، که به صورت فرم‌های چاپی تنظیم شده‌اند. اطلاعاتی را که مهم تشخیص می‌دهد، می‌نویسد. امروزه فیش‌های تحقیقات در اندازه‌های بزرگ و کوچک و متوسط در دسترس قرار دارند و هر یک با فرم‌های متفاوت، مشخصات متفاوتی از منبع و شماره ردیف فیش و... را در خود ثبت کرده‌اند. اطلاعات مندرج روی هر فیش ما را به مشخصات منبعی که اطلاعات از آن برگرفته شده رهنمون می‌سازد. کمترین اطلاعاتی که باید روی یک برگه فیش درج شود، به شرح زیر است:

موضوع تحقیق، موضوع فیش، نام کتاب، نام نویسنده، نحوه فیش برداری
لازم به یادآوری است که در این میان گزینش عبارات کوتاه، موجز و دقیق برای این عنوان از اهمیت خاصی برخوردار است.

■ روش تحقیق میدانی

در این روش پژوهشگر با مراجعه به حوزه مطالعاتی خویش می‌کوشد از طریق مصاحبه با افراد محلی و یا کارشناسان مطلع، اطلاعات خود را کامل نماید و با آنها با یکدیگر، وجه خام یافته‌های خود را به اطلاعاتی پرونده تبدیل کند تا در مرحله بعد با تحلیل آنها دست به استنتاج زند. این روش در مواردی که موضوع تحقیق، فاقد هر نوع منبع نوشتاری باشد نیز به کار می‌رود. در برخی موضوع‌ها پژوهشگر نیاز پیدا می‌کند تا با استفاده از این روش اطلاعات خود را به‌روز کند.

برای مثال، پژوهشگری را در نظر بگیرید که درباره جشن نوروز تحقیق می‌کند. منابع مطالعاتی غالباً تصویر روزآمدی از چند و چون برگزاری یک مراسم به‌دست نمی‌دهند و پژوهشگر را وامی‌دارند تا با حضور در محل و جغرافیای موردنظر و پرس‌وجو از سالخوردگان و بومیان، صورت‌های مختلف آیین مورد نظر را بشناسد و در صورتی که قصد فیلمبرداری از آن مراسم را داشته باشد، بداند که از صورت‌های آیینی راه‌یافته در متن‌های قدیمی، چه مقدار باقی مانده است و کارگردان تا چه حد به بازسازی صورتهای فراموش شده آن آیین نیاز دارد.

فعالیت
کلاسی

درباره دستور طبخ چند غذای محلی و بومی در شهر یا یک جغرافیا برای استفاده در یک برنامه آشپزی به روش کتابخانه‌ای تحقیق نمایید.

درباره روش‌ها و تکنولوژی‌های نو در محاسبات ریاضی و حل مسئله در آزمون‌های ورودی کنکور به روش میدانی تحقیق نمایید.

(۳) نگارش متن

بعد از جمع آوری اطلاعات، نوشتن متن آغاز می‌شود. در این مرحله، اطلاعات جمع آوری شده سازمان‌بندی می‌گردد و براساس ساختار دراماتیک فیلم در بخش‌های مختلف آن ارائه می‌شود. آنچه در زیر آمده است، قالب ارائه نگارش متن یک برنامه آموزشی است.

■ تم برنامه:

■ هدف از برنامه:

■ نوع برنامه (گفت‌وگو محور - مستند)

■ شیوه‌های استفاده شده ساخت (مناظره‌ای، مصاحبه‌محور، مشاهده‌ای، انعکاسی و غیره)

■ عنصر شخصیت (کارشناسان، مجری، مصاحبه‌شونده‌ها، مهمانان در صورت حضور)

■ لوکیشن یا همان فضا

■ زمان برنامه

■ ساعت پخش و مخاطبان

■ خلاصه طرح

■ طرح تکمیلی

ارزیابی واحد یادگیری نگارش متن برنامه آموزشی

شرح کار:

انتخاب نوع برنامه آموزشی، انتخاب ایده، جمع آوری اطلاعات، نوشتن متن

استاندارد عملکرد:

نگارش متن برنامه آموزشی بر اساس سفارش تهیه کننده با در نظر گرفتن استانداردها و ظرفیت آموزشی

شاخص‌ها:

- ۱- مهارت‌های تحقیقاتی و پژوهشی
- ۲- شناخت ابزارهای کمک آموزشی
- ۳- شناخت عمومی رسانه

شرایط انجام کار:

مکان: کلاس درس

زمان: ۳۰ ساعت

ابزار و تجهیزات: کاغذ، قلم، دستگاه پخش فیلم، میز و صندلی، رایانه، اینترنت، تخته سفید، ویدئو پروژکشن

معیار شایستگی:

ردیف	مراحل کار	حداقل نمره قبولی از ۳	نمره هنرجو
۱	انتخاب نوع برنامه آموزشی	۱	
۲	انتخاب ایده	۲	
۳	جمع آوری اطلاعات	۲	
۴	نوشتن متن	۳	
	شایستگی های غیر فنی، ایمنی، بهداشت، توجهات زیست محیطی و نگرشی: تفکر خلاق (N15)، سعی در ارتقای سطح علمی مخاطبان به شکل و گونه های مختلف با استفاده و بهره گیری از منابع و ابزار صحیح و قابل اعتماد		۲
میانگین نمرات			*

حداقل میانگین نمرات هنرجو برای قبولی و کسب شایستگی، ۲ است.